

بازشناسی اصفهان دوره سلجوقی از منظر سفرنامه ناصر خسرو قبادیانی بلخی^۱

مجتبی افتخاری^۲؛ دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات معماری ایران، دانشگاه امام جواد(ع)، یزد، ایران
حمیدرضا بیگزاده شهرکی؛ استادیار دانشگاه فنی و حرفه‌ای، یزد، ایران

چکیده

در دوران سلجوقیان، اصفهان به عنوان دولت - شهری مؤثر در تصمیم‌گیری‌های دولت‌های محلی و مرکزی مطرح شد. موقعیت و اهمیت این شهر از دیدگاه دولتیان، مردم، علما، مسافران، سیاستمداران، مورخان و نویسندگان چنان بوده است که بسیاری از افراد با تعابیری خاص از آن یاد کرده‌اند. یکی از این افراد که توصیفات اندک از شهر اصفهان ارائه می‌کند، حکیم ناصر خسرو می‌باشد. وی در راه بازگشت از سفر مکه و گذر از شهر اصفهان، این شهر را آبادترین زمین پارسی‌گویان می‌نامد و به شرح آن، یک سال پس از تصرف اصفهان به دست «طغرل بیگ» سلجوق(۴۴۴) هـ . ق، می‌پردازد. آنچه که در مقاله‌ی حاضر به دست می‌آید، واکاوی تعابیر قلیل حکیم ناصر خسرو از اصفهان در عهد سلجوقیان می‌باشد. این مقاله به روش تحقیق تاریخی و پژوهش در متن به انجام رسیده و جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز آن از طریق رجوع به منابع مکتوب و کتابخانه‌ای صورت گرفته است و در نهایت به ارائه تصویری روشن‌تر از شهر اصفهان در دوران سلجوقیان همت می‌گمارد.

کلید واژگان: اصفهان، دوره سلجوقی، ناصر خسرو، سفرنامه، ساختار شهر

۱. مقدمه

اصفهان از قرن چهارم هجری، مرکز حکومت امرای شیعی مذهب و مستقل آل بویه و سپس مرکز سیاسی اسلام در روزگار سلجوقیان شد. سلجوقیان تلاش کردند اصفهان را به عظمتی برسانند که شایسته امپراطوری بزرگ آن‌ها باشد. (کج باف، ۱۳۹۴، ص ۳). «طغرل بیگ» که این شهر را به دلیل آب و هوای خوش به پایتختی برگزیده بود، برای تشویق مردم به مدت سه سال آنان را از پرداخت مالیات معاف نمود. (ناصر خسرو، ۱۳۷۳، ص ۱۳۷). طغرل به ساخت ابنیه نفیس و مراکز مذهبی همت گماشت. نقل است که این پادشاه برای آبادانی اصفهان پانصد هزار دینار خرج کرد. وی با کمک وزیر دانشمند خود، خواجه عمیدالملک کندی، بناها و مساجد زیبایی ساخت و برای تأمین امنیت شهر، حصار بزرگ پیرامون آن را بازسازی کرد. اصفهان دوره سلجوقی مقر و مأمن سلاطین، محل خزانه دولتی، وصول مالیات، حرمسرای شاهی، سرمایه‌گذاری بزرگان برای ساخت مساجد و مدارس، تهیه کتاب و کتابخانه، آرامگاه مشاهیر علمی و سیاسی، رحله‌های علما و امالی‌نویسی بزرگان، جنگ و درگیری‌های محلی، مذهبی و غیره بود. خاندان حکومتگر

^۱ این مقاله مستخرج از پژوهش درس آداب نوشتن در معماری مجتبی افتخاری (دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات معماری ایران) است که به راهنمایی دکتر حمیدرضا بیگزاده شهرکی در دانشگاه امام جواد(ع) به انجام رسیده و پایان یافته است.

^۲ نویسنده مسؤل، ایمیل: mojtabaef73@gmail.com